

1850-1950

Dnešní den není možno opravdovému člověku přejít mlčením; jestliže *nulla dies sine linea*, tedy dnes nelze se nezastavit, nelze zůstat v řadě, nelze alespoň neodejít stranou a nevyhledat velikost tam a právě tam, kde je přecházena mlčením, a nadto překřikována „přehodnotivě“ bubnovými kulisami „nových pojetí“.

Mnoho věcí je potřeba říci radikálně – a mnoho s upřímným pokáním a zahanbením nad sebou; mnoho, přemnoho. Příliš mnoho, než abych to dovedl, ba příliš mnoho snad, aby to mohl vyslovit i kdokoli z nás, kteří držíme nebo přejímáme pochodeň, již nesl i náš velký učitel. Ale snad nezáleží tolik na slovech, která dnes padnou; jde o víc. Proto můžeme a smíme být klidnější a upřímnější než jiní. Upřímnější k nim – a hlavně upřímnější k sobě.

Marxistické hodnocení

Masaryk je příliš aktuální, než aby jej někdo mohl likvidovat. Je však příliš aktuální i tak, že nemůže být z komunistické strany tak kladně posouzen, jak by jej mnozí komunističtí předáci (ne všichni) posoudit chtěli (těm starším je Masaryk ještě příliš blízký a drahý)? Proto a ještě z několika dalších důvodů spíše taktických je Masaryk na několikrát rozdělován: Masaryk do říjnové revoluce a po ní; Masaryk do založení republiky a jako prezident; Masaryk jako národní taktik a jako ideolog; Masaryk z rukopisných bojů, z Hilsneriády, Masaryk jako protiklerikál – a potom Masaryk jako představitel buržoazie předmnichovské republiky. Nepochybně se tu počítá i s tím, že pro Masaryka-profesora a pro jeho myslitelský odkaz se nikdo asi nezvedne a nenadchne; a protože Masaryk žije v myslích většiny lidí jako neohrožený národní bojovník, je mu neohroženost ponechána, pokud ji lze definitivně uložit do muzea. Všechno rozdělování má jeden veliký cíl: Masaryka stěsnat do minulosti. Jde o to, prokázat všem, že Masaryk patří historii. A to nenávratně.

Masaryk v očích reakce

Je třeba vidět, že Masaryk se stal (ještě více než Beneš) dnes heslem reakce. Stal se jím ne jako profesor, ani jako odpůrce pověr a lží, ba dokonce ani jako zakladatel a prezident republiky, nýbrž pouze jako poslední nepošpiněná a neroztrhaná fangle, která byla vyhrabána, když před tím byla beze studu odhozena. Zeptejte se dnes těch, kdo tak velkohubě vyslovují Masarykovo jméno, co o něm vědí: krev vám ustydne. Mluvte s nimi dál: budou jedním dechem žvanit o věrnosti Masarykově odkazu a zároveň proklínat mezinárodní židovstvo, které sedí na lidstvu jako pavouk, budou hovořit o válce, která jim všechno opět vrátí, a budou vám jednoduchým početním obratem z data vašeho narození vyvozovat, že válka začne v dubnu, květnu, červnu atd. atd. Nepochopitelný galimatyáš v jejich hlavách je varovným znamením pro každého, kdo by si činil byť i nejmenších iluzí o potenci buržoazní třídy.

Neznámý Masaryk

Na obou stranách překvapuje neznalost základních problémů Masarykovským, a dokonce naprostá neinformovanost o jeho názorech. Zaráží především, že marxisté nejsou schopni se s Masarykem vyrovnat filosoficky a vědecky. To je nesporně důležitá

věc, kterou musí náležitě zvážit i ten, kde nesouhlasí s Masarykovou linií. Je třeba dobře mít na paměti, že Masaryka nemohou nikdy a nijak překonat lidé, kteří se s ním neměří v celé hloubce a šíří jeho myšlenkového úsilí. A bylo by chybou, vysvětlovat dosavadní manka komunistů v této věci

pouze jejich slabostí a neschopností; jen slepý by neviděl právě v tom také doklad Masarykovy síly a průraznosti, kterou nelze tak lehko vyřídit. Tato síla není ovšem v počtu jeho přívrženců – jak by mohla být! V čem tedy? Tady si musíme poctivě přiznat, že ani my Masaryka tak dobře neznáme, že ani nám nestál dosud za to, abychom se jím poctivě obírali. To je naše obrovská vina, kterou si musíme přiznat; jinak i nám budou – na to pamatujme – zavřeny brány pochopení jeho odkazu. Nedělejme si iluzí, že v podstatě víme, kde stojí a co filosoficky, nábožensky, vědecky, politicky atd. znamená. Je třeba sfárat do hlubin a znovu, znovu rozumět, chápat a také učit rozumět a chápat Masaryka v jeho posledních principech a nedat se svést tradičním výkladem ani „třídním“ hodnocením.

Masaryk především filosofem

Bylo činěno mnoho pokusů, vyložit Masaryka tak či onak. My musíme pamatovat, že Masaryk nebyl a není náboženským reformátorem, ani sociálním revolucionářem, ani politikem především, nýbrž že hlavní jeho význam je a teprve bude ve filosofii. Masarykem přestala u nás být filosofie akademickou disciplinou a stala se skutečně „voláním do boje“. Ale nejen to: Masaryk krok za krokem se prodíral spleť mrtvých i odumírajících a opět živých a nejživějších programů, revidoval, kritizoval, rušil a obnovoval a ostrými, nehlazenými tahy rýsoval nové plány a stavěl nové cesty. To vše tak neočekávaným, neznámým, překvapujícím a často velmi těžkým a nesrozumitelným způsobem, že daleko široko nebylo člověka, který by mu byl správně rozuměl. Nejvíce pronikl do podstaty jeho myšlení Emanuel Rádl. Tomu se podařilo odkrýt a dotáhnout celou řadu linií Masarykova myšlení. Zdaleka však ne všechna, a potom: Rádl byl právě tak nebo snad ještě víc nepochopen. Svou prudkostí, i když mohutně strhovala, postavil často Masaryka do ještě většího neporozumění. Rádl dnes ční jako obrovská hora před Masarykem, nebo snad lepším přirovnáním: podává Masaryka jakoby v křivém zrcadle – tu rozšířeného, tu stlačeného a klade k masivu masarykovské problematiky nový masiv problematiky své. Masaryk a Rádl – to jsou dvě skály nového českého myšlení, skály uražení a úhelné kameny, dnes zavržené staviteli a zedníky filosofickými. Pro nás je velmi důležité, že se má situace právě takto: Masaryk (ani Rádl) nebyl dosud plně pochopen. A to je jeho obrovská zbraň, obrovská síla v záloze, namířena proti všem, kdo jej chtějí předčasně uložit do truhlice dějin.

Masaryk myslitelem přechodu

Dnes je doba základních změn ve společnosti; ale změn jiných a větších než jsou si vědomi marxisté. Dnes se chýlí ke konci období, které je myšlenkově charakterizováno empirismem a pozitivismem, který provází celou moderní vědu a moderní myšlení v jejich úsilí o ztechnizování lidské aktivity a vposledu i člověka. Otázku je třeba klást takto: které jsou nejhlubší motivy lidských činů a úsilí o zvládnutí situace? Na kterých principech je stavěna společnost? Taková je otázka a nikoli: o kterou jde třídu. Dělitko je mravní a nikoli třídní – to je základ. A na tomto pozadí vidíme, že jsou to právě také marxisté, kteří patří tomu končícímu období, že jsou to marxisté, kteří jsou posledním výhonkem pozitivismu, liberalismu, empirismu, mechanismu atd., zatímco Masaryk tluče na brány filosofie nové a promyšleně naznačuje cesty, po nichž půjde myšlení, znamenající překonání filosofie staré včetně marxismu. Masaryk sám ovšem úplně pozitivismus atd. nepřekonal, ale jeho překonání mohutně a důkladně založil. Ani Rádl

pozitivismus definitivně nepřekonal; ale dotáhl masarykovské začátky dále. Proto sice nemůžeme nazvat Masaryka ani Rádla mysliteli nové etapy, nového období, ale můžeme je právem nazvat k jejich cti filosofy přechodu, přechodu od filosofie staré k filosofii nové.

Masaryk a pokroková inteligence

Pokroková česká inteligence je dnes rozdělena: jedna část je v táboře marxistů, druhá je mimo. Přejde chvíle, kdy se oba tábory opět spojí.

Bude to pak možné jen pod praporem Masarykovým. Do té doby je a bude Masaryk heslem nemarxistické pokrokové inteligence, které má a trvale bude mít své místo v našem státě. Tím je zároveň řečeno, že Masaryk nikdy nebude úspěšně odklizen ani redukován na některé svého času pokrokové činy. Už jednou jsem řekl, že o Masaryka nemusí být sváděn žádný kulturní boj, jestliže si tyto skutečnosti komunisté uvědomí a naleznou-li jejich vedení tolik rozumnosti a taktu, aby nepřekáželi příliš vzrůstání Masarykova významu v příštím našem národním životě. Každé takové úsilí by znamenalo jen urychlení celé věci: Masaryk najde správné své ocenění ve svém národě i za jeho hranicemi bez ohledu na to, zda tomu bude bráněno nebo nikoli.

Masaryk a křesťanství

Na konec je třeba poznamenat ještě jednu důležitou věc. Na Masaryka nesmíme vsázet poslední kartu; je třeba i v tomto smyslu rozumět tomu, že Masaryk je filosofem přechodu. Masaryk nám může být a bude důležitým orientačním bodem, na něm se mnohému musíme učit; musíme však také mnohé opravovat a korigovat. To poslední, ve jménu čeho jej kudeme kritizovat a opravovat, musí mít kořeny hlubší než filosofické. To neznámá, že by nám mohla vystačit třeba theologie; ani zdání. Musíme však pamatovat: nejde ani výhradně, ani především o přechod filosofický, v čem nyní žijeme. Masaryk hlouběji než kdokoli v jeho době pronikl k samým kořenům křesťanské víry. A přece ne tak hluboko, abychom nepotřebovali jít hlouběji. Není to jeho vina, nýbrž podstata věci: nikdy to tak nebude možné, vždycky půjde o hojnější spravedlnost a nikdy jen o takto či jinak hojnou spravedlnost. Nechtěl bych tím však nijak relativizovat Masarykův význam: trvám, že ztroskotá ten, kdo by chtěl postihnout a plnit požadavky, které před nás v této době staví Hospodin zástupů, a kdo by chtěl Masaryka jakkoli obejít anebo se mu vyhnout. Ani o krok dále se nedostane ten, kdo nebude na Masaryka nějak navazovat. Při všech výhradách – oprávněných výhradách! – a při všech korekcích.

Váš Láďa